

GENDER ELEMENTS IN JAPANESE ONOMATOPOEIA

Lexical units are distinguished and analyzed through examining gender issue of Japanese onomatopoeic lexis: words acting as adverbs, denoting activity and states that are specific to men or women, and some substantivized words connected with gender characteristics. Awareness of gender differences is changed according to social status and individual attitude towards this issue. However, general differences in usage of onomatopoeic lexis, considering gender distinction, still persist.

Key words: *onomatopoeic lexis, gender differences, awareness of gender differences.*

УДК 811.521'276.16'367.625:395.6

О. Забуранна, канд. філол. наук, доц.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

УЖИВАННЯ ТА МОВНІ ВАРІАЦІЇ РЕКВЕСТИВУ Vてもらっている? ЗАЛЕЖНО ВІД СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ АДРЕСАТА

У статті розглядається вживання реквестиву Vてもらっている? у ситуаціях спонукання до дії співрозмовників різного соціального статусу, які перебувають на відносно близькій психологічній віддалі до мовця. На базі здійсненого лінгвістичного дослідження встановлено, що Vてもらっている? порівняно часто вживається до вищого за соціальним статусом співрозмовника у ситуації доброзичливої вимоги та до рівного за статусом співрозмовника в ситуації необтяжливого прохання. У звертанні до вищого за статусом адресата спостерігається більша варіативність форм та вживання допоміжного дієслова шанобливої мови いただく.

Ключові слова: *прагматика, реквестиви, японська мова, Vてもらっている?*

Конструкція зі спонукальним значенням Vてもらっている? стала об'єктом розгляду японістики на початку 21 ст. У працях, виданих до початку 21 ст., скажімо, у матеріалах розмовної японської мови Наукового товариства сучасної японської мови [1; 2] чи в теоретичних роботах, присвячених систематизації спонукальних конструкцій [3; 4], вона не згадується.

Однією з перших статей, присвяченої Vてもらっている, є стаття Юріко Сунакави [5]. Дослідниця констатує, що Vてもらっているですか? останнім часом набула поширення серед молоді як форма для вираження невимушеного спонукання.

Vてもらっている? є поєднанням прохання дозволити власну дію мовця Vて(も) いい? та дієслова もらう, котре перетворює прохання дозволити дію мовця на прохання до адресата дозволити його ж дію. Хоча Vてもらっている? виражає спонукання непрямо, Ю. Сунакава зауважує, що ця конструкція зазвичай не

вживається для вираження спонукання, здійснення котрого спричиняє клопіт чи певні незручності адресатові, як це спостерігаємо у прототипному проханні. На думку дослідниці, Vてもらっている? вживається у ситуаціях спонукання до дії, котру можливо виконати одразу і без клопоту; адресата ж вважають таким, що, безумовно, дію здійснити погодиться [5, с.316]. Тобто, з одного боку можна стверджувати, що сфера покриття Vてもらっている? ближча до ситуацій, які можна охарактеризувати як розпорядження чи вимогу, а не як прохання. Однак прототипним розпорядженням Vてもらっている? також не є, адже не вживається у ситуаціях безпелаяційної вимоги, скажімо, у ситуації накладання штрафу порушникові права. Більш природними вважаються такі ситуації, котрі передбачають співпрацю адресата з адресантом, наприклад, у стосунках лікар-пацієнт.

(1) (лікар на огляді до пацієнта) ちょっとお腹を見せてもらってもいいですか。

(2) (турист до перехожого) すみませんがシャッター押してもらっていいですか¹。

У сучасній японській мові існує широкий вибір реквестивів та низка їх варіантів, котрі виражають спонукання як прямо, так і непрямо. Які ж фактори спричинили стрімке поширення Vてもらっている? серед японської молоді? На думку Ю. Сунакави, поширення Vてもらっている? насамперед спричинене скороченням соціальної дистанції в традиційному суворо ієрархізованому суспільстві, коли з'явилася потреба у вираженні не лише підкреслено поштивої ввічливості, але разом з тим і прихильності до адресата. *“Якщо говорити про прохання чи розпорядження, то вже існує вираз Vてもらえますか, однак звучить він досить прямо і настирливо. З іншого боку, вживання, скажімо, Vていただけますか не набагато покращує ситуацію з огляду на його формальність і відчуженість”* (「指示や依頼の表現ならば『～てもらえますか』という言い方がすでにあるんですが、それを使ったのではあまりにストレートで押しつけがましい感じがするし、そうかといって『～ていただけますか』と言うのはあまりに堅苦しくて、親しさがないと感じるでしょう」) [5, с.317].

У зв'язку з цим, у цій статті ми намагатимемося відповісти на такі запитання:

- наскільки поширеним є реквестив Vてもらっている? серед японської молоді?
- які відмінності спостерігаються у його вживанні залежно від характеру реквестивної ситуації?
- які відмінності спостерігаються у його вживанні залежно від соціального статусу адресата?
- чи є і якими є мовні варіації Vてもらっている?

Для відповіді на ці питання було проведено лінгвістичне дослідження, котре охоплювало студентську аудиторію. Опитано 66 студентів та аспірантів (35 жінок (JF), 31 чоловік (JM)), які навчаються в університетах Токіо. Вік опитуваних – 18-32 роки. Дані збиралися протягом 2011-2012 років.

Учасникам експерименту було запропоновано чотири ситуації, які передбачають потребу звернутися до співрозмовника зі спонуканням. Кожна ситуація має два варіанти: в одному варіанті адресатом учасника експерименту є студент-однокурсник,

¹ Приклади наведено зі [5, с. 311].

а в іншому варіанті – викладач. Для уникнення гендерних впливів учасникам було запропоновано ситуації, в яких адресат є тієї самої статі, що і учасник експерименту.

Табл.1 Параметри ситуацій лінгвістичного експерименту

	ситуація	статус адресата	психологічна віддаль	безумовність виконання
1	прохання А) взяти проектор / Б) підписати дозвіл на користування рідкісною літературою	вищий/рівний	відносно близька	середня
2	А) / Б) прохання зробити копію сторінки бракованої ксерокопії	вищий/рівний	відносно близька	середня
3	А) / Б) прохання закрити погано закриту пачку з колбами	вищий/рівний	відносно близька	висока
4	прохання А) підписатися / Б) внести дані у список до людини, що пропустила збори	вищий/рівний	відносно близька	висока

Дві перші ситуації є ближчими до прохання, оскільки не відомо, чи зможе адресат піти назустріч адресанту, а дві наступні ситуації є ближчими до вимоги, оскільки адресат повинен і може виправити стан справ, який став безпосередньою причиною спонування.

З отриманих у ході дослідження спонукальних дискурсів було виокремлено спонукальні репліки та проаналізовано частотність вживання V でもらっていい. Дані щодо вживання відображені у нижче поданій таблиці.

Табл. 2 Частотність вживання V でもらっていい? залежно від ситуації та статусу адресата

	опис ситуації	кількість фіксацій до рівного за статусом (66-100%)	кількість фіксацій до вищого за статусом (66-100%)
1	прохання А) взяти проектор / Б) підписати дозвіл на користування рідкісною літературою	15 (22,7%)	4 (6%)
2	А) / Б) прохання зробити копію сторінки бракованої ксерокопії	8 (12,1%)	1 (1,5%)
3	А) / Б) прохання закрити погано закриту пачку з колбами	5 (7,6%)	13 (19,7%)
4	прохання А) підписатися / Б) внести дані у список до людини, що пропустила збори	7 (10,6%)	1 (1,5%)
	Усього	35	19

Отже, V でもらっていい? було вжито у всіх ситуаціях спонування. До рівного за статусом психологічно відносно близького співрозмовника носії японської мови

вживають цю спонукальну конструкцію досить інтенсивно. Найвищий показник спостерігається у ситуації 1А (прохання до однокурсника взяти проектор) – у 15 випадках реквестивних дискурсів із 66 (22,7%) носії японської мови звертаються зі спонукуванням за допомогою Vてもらっている。

(3) ねえねえ、プロジェクター、今から借りに行こうと思ってたんだけど、ちょっと別の用事が入っちゃったから、悪いんだけど、借りてきてもらってもいい？ (JF22)

Ситуацією передбачено, що проектор потрібен обом учасникам ситуації (адресату та адресанту) для виголошення спільної доповіді на парах, що виступає додатковим ситуативним фактором скорочення психологічної відстані. Однак взяти проектор з центру технічної підтримки не є дією, яку можливо зробити відразу ж при адресантові без клопоту. Тому вважаємо, що висока частотність Vてもらっている? у цій ситуації говорить про те, що до рівного за статусом досить близького співрозмовника Vてもらっている? вживається у випадку прототипного прохання.

У ситуації 2А (прохання зробити копію сторінки бракованої ксерокопії) та у ситуації 4А (прохання внести дані у список до людини, що пропустила збори) також спостерігаємо досить високу частотність Vてもらっている – 12,1% та 10,6% відсотків відповідно.

(4) この前、論文のコピー、ありがとう。なんだけど、もらったコピー、43ページがなかったので、もう一回コピーしてもらってもいい？ (JF23)

(5) あのさー、学祭のことなんだけど、明日中に書いてもらわなきゃいけないことがあって、で、武藤君今日これ、出なかったから、内容必ず今日中に確認して明日書いてもらっていいかな (JM13)

Порівняно нижча частотність цієї конструкції частково зумовлена тим, що на відміну від 1А, в обох ситуаціях адресант має ширший вибір комунікативних стратегій, тобто, це може бути не лише спонукання адресата до дії, а ще й можливість запропонувати адресатові власну дію (тобто, адресант може сам попросити дозволу зняти копію (2А), запропонувати принести список для заповнення (4А) тощо).

Найменшу частотність спостерігаємо у ситуації 3А (прохання закрити пачку з колбами): лише 5 випадків з 66 (7,6%).

(6) あっ、ごめん、蓋してもらっていい？ (JF34)

У цій ситуації чимало учасників експерименту або не вдавалися експліцитно до спонукання узагалі, лише констатуючи негативну ситуацію, або ж спонукали співрозмовника безпосередньо за допомогою форми Vて. Тобто, у ситуації 3А, яка є ближчою до вимоги, ніж до прохання, реквестив Vてもらっている вживається рідше з огляду на появу «менш увічливих» стратегій. Звідси можна зробити висновок, що до психологічно відносно близького співрозмовника у ситуації спонукання до дії, яка є ближчою до вимоги, аніж прохання, Vてもらっている? вживається тими мовцями, які вважають за потрібне зробити своє спонукання більш увічливим.

Загалом у ситуаціях звертання до рівного за статусом Vてもらっている? зустрічалася частіше у спонуканні жінок: 12 вживань у JM, 26 у JF (у тому числі, 1А: JM – 6, JF – 9; 2А: JM – 2, JF – 6; 3А: JM – 1, JF – 4; 4А: JM – 3, JF – 7).

Щодо вживання V теж рахують? до вищого за статусом, то результати експерименту дають право стверджувати певне обмеження у вживанні цього реквестиву в ситуації прохання 2Б (зробити копію сторінки бракованої ксерокопії) та 4Б (підписати список студентів, що йдуть на мовну практику). Очевидно, що V теж рахують? не позиціонується як достатньо ввічливе прохання до вищого за статусом. Четверо учасників (6%) вжили цей реквестив у ситуації 1Б (прохання підписати дозвіл на користування рідкісною літературою в бібліотеці).

(7) あのー、今、卒論書いてるんですけど、あのー、図書館で必要そうな資料があったんですけど、その資料というのが先生の許可がないと、閲覧することができない本なんです。でそれで、先生に特別閲覧願書というのが書いていた方がいいんですけども、書いていただいてもいいですか (JM11)

3-посеред ситуацій спонукання до вищого за статусом високий показник має лише ситуація 3Б (прохання закрити пачку з колбами) – 13 вживань (19,7%). Вона найбільше підходить до умов вживання цієї конструкції, наведених Ю. Сунакавою: легка для виконання моментально здійснювана дія, висока ймовірність того, що адресат не відмовиться від виконання. Суть ситуації 3Б відповідає прагматичним умовам реалізації вимоги (діяльність адресата спричинила ситуацію, яку адресант оцінює як негативну для себе; адресат зобов'язаний виконати дію). Однак у 3Б адресатом є співрозмовник вищий за статусом, а це означає, що з огляду на нерівновагу соціальних статусів реалізація спонукання набирає форм прохання.

Отже, на основі проведеного лінгвістичного експерименту можемо окреслити сферу вживання реквестиву V теж рахують? у стосунках, які характеризуються відносно близькою психологічною відстанню, таким чином.

V теж рахують? достатньо широко вживається:

- 1) у ситуаціях необтяжливого прохання до рівного за статусом адресата,
- 2) при спонуканні до легко здійсненої моментальної дії, яке, за суттю, є вимогою, однак з огляду на соціальні (напр., вищість статусу адресата) чи психологічні чинники подається як прохання.

Тепер розглянемо варіативність мовних форм реквестиву V теж рахують? у ситуаціях до рівного за соціальним статусом співрозмовника було вжито такі варіанти:

Табл. 3 Форми V теж рахують? у спонуканні до рівного за статусом

		усього вживань	1А	2А	3А	4А
1	V теж рахують?	7	1	-	4	2
2	V теж рахують? теж рахують?	13	7	4	1	1
3	V теж рахують? теж рахують? теж рахують?	10	5	3	-	2
4	V теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують?	3	1	-	-	2
5	V теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують?	1	1	-	-	-
6	V теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують? теж рахують?	1	-	1	-	-

Як видно з вище наведеної таблиці, найуживанішими є варіанти 1-3. Варіант 2 V теж рахують? теж рахують? є найбільш поширеною формою цього реквестиву. Він

зустрічається у всіх ситуаціях, однак частіше у тих, що ближчі до прохання (1А, 2А) Варіант 3 з часткою も і з питальною часткою かな, як видно, не властивий для ситуації вимоги. Скажімо, Vてもらってもいいかな не вживається у 3А та характеризується низькою появою в ситуації 4А. Можна припустити, що в 4А його вжили мовці, які позиціонують своє спонукання як прохання, а не вимогу. З іншого боку, «найпростіший» варіант 1 без частки も та без питальної частки かな, навпаки, вживається у ситуаціях 3А та 4А, суть яких близька до вимоги, але не зустрічається у ситуації прохання 2А та фактично не вживається у 1А.

У ситуаціях до вищого за соціальним статусом співрозмовника було вжито такі мовні варіації:

Табл.4 Форми Vてもらっていい? у спонуканні до вищого за статусом

		усього вживань	1Б	2Б	3Б	4Б
1	Vてもらっていいですか(ね)	3	1	-	2	-
2	Vてもらってもいいですか	3	-	-	2	1
3	Vてもらっても大丈夫ですか	3	-	1	2	-
4	Vてもらってもいいでしょうか	1	-	-	1	-
5	Vていただいていいですか	1	-	-	1	-
6	Vていただいてもいいですか	3	1	-	2	-
7	Vていただいてよろしいですか	2	-	-	2	-
8	Vていただいてもよろしいですか	2	1	-	1	-
9	Vていただいてもよろしいでしょうか	1	1	-	-	-

У спонуканні до вищого за статусом спостерігається більше розмаїття варіантів, однак, з огляду на невелику кількість фіксацій, важко зробити однозначні висновки. Можна стверджувати лише, що у ситуації прохання вживаються ввічливіші форми 8 та 9. Окрім цього, варіанти без も (1,5,7) фактично не з'являються у ситуаціях 1Б та 2Б, які ми зарахували до прохання¹.

У порівнянні зі спонуканням до рівного за статусом зростає вміст варіанту реквестиву із прикметником大丈夫 (з 1 з 35 вживань до рівного за статусом збільшується до 3 з 19 вживань до вищого за статусом). Також з'являється службове дієслово шанобливої мови いただく (9 вживань з 19), а разом з ним замість いい мовці вживають よろしい (5 вживань з 9 зいただく). У спонуканні до вищого за статусом з'являється аналог かな, а саме でしょうか, що також передає сумнів, хоча частотність його є досить низькою (2 вживання).

Здійснене дослідження виявило розмаїття форм реквестиву Vてもらっていい? серед японської молоді. Варто також зазначити, що поряд з твердженням про те, що мовці коригують рівень ввічливості Vてもらっていい? залежно від характеру реквестивної ситуації та статусу співрозмовника, сам факт розмаїття мовних варіацій цього реквестиву дає змогу говорити про його широке побутування в сучасній японській мові.

¹ Окрім одного випадку, коли Vてもらっていいですか вживається у 1Б, однак тут мовець пом'якшує спонукання, вживаючи прикінцеву частку ね.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 現代日本語研究会。女性のことば。職場編。－東京：ひつじ書房、1998。－276頁。
2. 現代日本語研究会。男性のことば。職場編。－東京：ひつじ書房、2002。－245頁。
3. 柏崎雅世。日本語における行為指示型表現の機能。「お~/~/てください」「~/~/てくれ」「~/~/て」およびその疑問・否定疑問形について。－東京：くろしお出版、1993。－153頁。
4. 日本語記述文法研究会。現代日本語文法4。モダリティ。－東京：くろしお出版、2003。－304頁。
5. 砂川有里子。「~/~/てもらっていいですか」という言い方。指示・依頼と許可求めの言語行為 // 言外と言内の交流分野。小泉保博士傘寿記念論文集。－東京：大学書林。－311-321頁。

Стаття надійшла до редколегії 22.03.2016 р.

O. Zaburanna, PhD in Philology, associate professor,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

USAGE AND LINGUISTIC VARIATIONS OF THE REQUESTIVE FORM *V-TE MORATTE II?* DEPENDING ON THE SOCIAL STATUS OF THE ADDRESSEE

The article examines the usage of the requestive form V-te moratte ii? in the situations of the request and demand addressed to the interlocutors of the different social status which are situated on the fairly close psychological distance. The linguistic experiment conducted within this research revealed that V-te moratte ii? is used often to address the interlocutor of the higher social status than the speaker in the situations of the friendly demand and to the interlocutor of the equal social status in the situations of no burdensome requests. When addressing the interlocutor of the higher social status V-te moratte ii? exhibits a variety of linguistic forms and often is used with an auxiliary verb itadaku.

Tags: pragmatics, Japanese language, requestive form, *V-te moratte ii?*

ザブランナ・オレスタ、准教授
イヴァーン・フランコー記念リヴィウ国立大学、リヴィウ

対話者の社会的地位による「V-てもらっていい？」の使用傾向および 言語形式におけるヴァリエーション

本論では、《依頼・要求》の場面における比較的親しい目上・同等の相手に対する「V-てもらっていい」の使用傾向及びその特徴を取り上げる。言語調査の結果、「V-てもらっていい」は目上の相手に対しては好意的な《要求》の場面で、同等の立場にある相手に対しては負担の軽い《依頼》の場面で用いられる表現であることが明らかになった。また、対目上の場合、言語形式のより多いヴァリエーションや補助動詞「いただく」の使用が見られた。

キーワード：語用論、日本語、依頼表現、V-てもらっていい